

STORILNOST DELA

Porast intenzivnosti dela pomeni večje zgoščevanje dela v istem času. Velja kot bolj zgoščeno delo. Na primer v 8 urah se potroši večja količina dela kot pa normalno. To se pravi potroši se toliko, kolikor bi se normalno potrošilo recimo v 10 urah. Zato pomeni intenzivnejše delo v ekonomskem pogledu isto kakor podaljšanje delovnega dne. To s stališča delavca. Če dela bolj intenzivno, potroši v 8 urah toliko dela, kolikor ga potroši

normalno drug delavec v desetih urah dela. Vsaka ura njegovega bolj zgoščena dela je vredna toliko kolikor ena in četrt ure dela drugega delavca, ki dela normalno in čigar vrzeli v delovnem času niso tako izpolnjene kakor pri prvem. To stiskanje večje mase dela v nekem določenem obdobju časa se računa za tisto kar dejansko je, večjo količino dela. (Marx, »Kapital« I, str. 331).

proizvod sploh pretvarja v družbeni skupni proizvod skupnega delavca, to je, kombiniranega delovnega osebja, katerega udje so bliže ali bolj daleč od upravljanja predmeta dela. Zato se s samim kooperativnim značajem procesa dela nujno razširja tudi pojem proizvodnega dela in njegovega nosilca proizvodnega delavca. Da bi delal proizvodno, delavcu ni treba več polagati roke na predmet dela; zadostuje, da je organ skupnega delavca, da izvršuje katerokoli njegovo podfunkcijo (Marx, »Kapital« I, str. 415 cirilica). V teh razmerah moramo storilnost dela proučevati z dveh strani. Z ene strani kot storilnost v zvezi z delom enega delavca, z druge strani pa kot proizvodnost »skupnega delavca«.

Vsekakor je storilnost dela odvisna od storilnosti vsakega udeleženca, torej posameznika v sklopu celote. Toda tudi storilnost dela posameznega delavca, posameznega udeleženca, je še bolj bistveno pogojena od povezanosti in edinstva dela vseh delavcev, tehnikov in drugih — vseh udov »skupnega delavca«. Če kakalec dobi slabo prejo ali v nezadostni količini, tedaj se mora storilnost njegovega dela zmanjšati. Popolnoma drugače pa je, če vsi oddelki skladno funkcionirajo, če gre proces brez zastoja in z dobro kakovostjo izdelkov.

Bistven moment, ki se sedaj pojavlja, je tehnično-ekonomska organiziranost družbeno-kombiniranega dela. To se pojavlja kot izhodni pogoj za storilnost »skupnega delavca«. To nalaga dva zaključka:

Prvi je odločitveni pomen organa, katerega naloga je ekonomsko in tehnično organizirati družbeno-kombinirano delo. Delavski svet, direktor, glavni inženir, tehnični biro, inženirji, tehnikji, voditelji obratov... opravljajo funkcije, ki so osnovne za potek podružljenega procesa dela. Predstavljajo povezanost in enotnost skupnega dela. Na njih leži odgovornost, da delo najbolj racionalno teče tako z ekonomskega kakor tudi s tehničnega stališča.

Drugi zaključek zadeva razmerje med tem »skupnim delavcem« in skupno maso sredstev za proizvodnjo danega podjetja. To razmerje lahko proučujemo z več strani. Ena stran je ta, ali imamo v danih tehničnih in ekonomskih pogojih potrebno količino sredstev za proizvodnjo. To velja tako za stroje in rezervne dele, kakor tudi za surovine, gorivo, mazila in drugo.

Naslednje vprašanje je, ali so v popolnosti izkoriščena orodja za delo — stroji. In končno, ali »skupni delavec« vsebuje samo potrebno delovno silo, umsko in fizično, to je, ali je delovna sila dobro izkoriščena s potrebno intenzivnostjo dela.

Skupna delovna sila vključuje tudi tisti del, ki je nujen s stališča podružljene proizvodnje.

toda ni proizveden. Ne glede na to, kaj se dela s proizvodnim »skupnim delavcem«. Vsi njegovi udje niso nujno proizvodni. Neprizvodni so tudi tisti udje, ki opravljajo posle knjigovodstva, evidence, statistike, korespondence, blagajne in podobno. Zato morajo tudi biti v mejah potrebnega v razmerju do drugih. Kakor vemo, se njihovo vzdrževanje ne odkupuje s povečano družbeno proizvodnjo, temveč gre na njeno breme.

Temeljni zakon storilnosti dela ostaja v bistvu isti, tudi

če gre za »skupnega delavca« namesto posamičnega delavca. Gre samo za bolj razvito obliko istega zakona. Še naprej gre predvsem za vprašanje količine dela, ki se potroši na enoto materialnega proizvoda. To pa je rezultat osnovnega razmerja, ki smo ga že razložili. Oblika, v kateri se ta odnos sedaj predstavlja, je naslednja: kolikšen je potreben »skupni delavec« (in kakšna je njegova notranja sestava), da bi se določena masa sredstev za proizvodnjo v okviru podružljenega dela proizvedla v končni proizvod.

5. Razlika med metodami in posledicami

Spoznavanje te razlike med storilnostjo in intenzivnostjo dela je važno za družbeni napredek. Storilnost dela dosežemo z metodo, za katero je zlasti pomembno industrijsko spopolnjevanje in družbeno kombiniranje dela (moderna tovarna je majhen del tega). Rezultat tega je, da z isto ali manjšo količino dela proizvajamo več dobrin, torej večje bogastvo. S tem se človeško delo (proizvajalci) osvobaja v vse večji meri materialne proizvodnje in se lahko posveti drugim stvarim, kulturnemu, javnemu delu, uživanju.

Porast intenzivnosti dela izhaja iz delovne sile, iz njene večjega izkoriščanja in trošenja. Res je, da to povečuje število proizvodov ozir. materialno bogastvo, toda ne zmanjšuje pa količine potrošenega živega dela za enoto proizvoda. Razen tega pa je tak način povečanja materialnega bogastva splošno omejen. Te meje predstavlja fizična sposobnost delovne sile.

Zato pa ima storilnost dela mnogo odločnejše obeležje. Zlasti pa za socialistično družbo.

Porast storilnosti dela vpliva v določeni meri tudi na dvig intenzivnosti dela. Kadar raste obseg strojev in njihova brzina, raste naravno tudi potreba po večji pazljivosti delavcev. Ko pa ta višja intenzivnost dela postane splošna, tedaj dobi obeležje normalne intenzivnosti in tedaj se več ne računa posebej.

Skrajšanje delovnega dne prav tako dviga to normalno intenzivnost dela. Popolnoma je razumljivo, da je delovna

sila najmočnejša v prvih urah dela. Njena akcijska sposobnost pada z dolžino delovnega dne. Zato moderna tehnika, ki ji je tuja nemarnost ali topa ravnodušnost delavcev, zahteva krajši delovni dan. Predstavljamo si delavca, ki po 12 urah dela komaj premika roke, pa mora streči giblivo traku, ki ima svoj neizprosni ritem premikanja.

Ker daje kratek delovni dan možnost, da se delo zlahko zgosti, zato zmanjšanje delovnega dne ni pravo merilo za zmanjšanje potroška dela. V nekaterih zahodnih državah prehajajo na petdnevni delovni teden, oziroma na 40 ur dela tedensko. Veliko vprašanje je, ali ne trošijo še nadalje isto toliko dela kakor poprej z večjo intenzivnostjo dela. V tej povečani intenzivnosti pa verjetno leži tudi eden izmed vzrokov za porast profita, o čemer tako pohvalno pišejo.

Pretirano delo, nadurno delo in podobno pa ni v vsakem primeru v skladu z moderno industrijo in na tej osnovi tudi ne z normalno storilnostjo dela. Pri nas imamo tudi v tem pogledu precejšnje rezerve. Množično nadurno delo povzroča, da je potrošek dela v normalnem času »prepredek«. Dviganje storilnosti dela zahteva potemtakem dvig tudi tega njegovega elementa, normalne intenzivnosti dela.

V tem pogledu so zelo pomembna nekatera sredstva, ki jih uporabljamo. Sem spada normiranje učinka dela in nagrajevanje v skladu s potroškom in pomenom dela posameznika.

6. Storilnost dela »skupnega delavca«

Dosedaj smo v razpravljanju o tem vprašanju izhajali od posameznega delavca. Proučevali smo odnos med posamezno delovno silo in maso sredstev za proizvodnjo, ki se s to delovno silo pretvarjajo v proizvod. Sedaj lahko vprašanje razširimo. To zahteva narava sodobnega dela, to se pravi v popolnosti podružljeni značaj dela.

V podružljenem delu deluje hkrati in povezano manj ali več delavcev, tehnikov, inženirjev

in drugih. Tu je delo družbeno-kombinirano, vsi udeleženci pa tvorijo »skupnega delavca«. Posameznik velja samo kot ud.

To sliko skupnega delavca nam daje vsako podjetje — industrijsko, gradbeno, transportno itd. Če gre za materialno proizvodnjo, kot je to primer z omenjenimi dejavnostmi tedaj ta skupni delavec velja kot proizvodni delavec.

»Od neposrednega proizvoda individualnega proizvajalca se

7. Osnovna mera storilnosti dela

Pomen tega vprašanja ni enak pri vseh načinih proizvodnje. Poln pomen dobi šele v kapitalizmu. Njegov stihijski mehanizem deluje tako, da se vprašanje storilnosti dela za kapitalista postavlja kot vprašanje obstoja kapitala. Odotod nujnost akumulacije in izpopolnjevanje proizvodnega in trgovsko-kreditnega procesa. Vidno stran tega tvori boj za višjo profinito mero.

V socializmu pa mora imeti storilnost dela še odločnejši pomen. V kakšnem smislu? Ne v takšnem kakor v kapitalizmu — s stališča slepe borbe za obstoj in povečanje bogastva kapitalista. Sedaj je smisel višji — s stališča koristi vse družbe. Prvi zakon socialistične družbe pa je, da... združeni proizvajalci racionalno uredijo svoj promet materialje z naravo, da ga spravijo pod svojo skupno kontrolo, namesto da bi ta z njimi gospodaril kot nekaka slepa sila; da ga opravljajo z najmanjšim potroškom sile in pod pogoji, ki so najbolj dostojni in najbolj ustrezajo njihovi človeški naravi. (Marx, »Kapital« III, str. 711; podčrtal Lj. M.)

Zategadelj ima razvoj proizvajalnih sil, dvig storilnosti dela smoter, ki pomeni za ljudi večje materialno bogastvo in v področju proizvodnje krajši delovni dan.

Ker pa gre sedaj za koristi vseh delovnih ljudi, je treba pripisati mnogo večji pomen storilnosti dela, večji kakor takt, ko je to vprašanje odločalo o usodi posameznega kapitalista. Tem prej mora skupnost v prehodnem obdobju iz tega izhajati pri urejevanju in razvijanju svojih ekonomskih odnosov.

Zato je nujno, da imamo mero storilnosti dela in da najdemo specifične metode, s katerimi spremljamo storilnost dela na posameznih področjih gospodarstva in v njegovi celoti.

Marx je govoril o tej meri. Ta ni za družbo (socialistično) ista, kakor je bila za kapitalista.

Za kapitalista je mera... plačano delo po enoti proizvoda. Za družbo (socialistično) je

skupno delo, ki ga vsebuje enota proizvoda.

Kapitalistova mera je ožja. V njegov račun spada izdatek za potrošena sredstva za proizvodnjo in izdatek za delovno silo. V celoti računa samo s tistim, kar plača. Kapitalist pa ne računa presežka dela, ki ga brezplačno prisvaja od delavca in ki se mu na koncu gibanja njegovega kapitala pojavlja kot profit. To zanj ni izdatek, toda je pa za družbo.

Lahko se torej zgodi, da uvedba kakšnega stroja pomeni prihranek pri delu s stališča družbe, ne pa tudi prihranka za kapitalista. Kapitalist ne prihrani ničesar, če je izdatek za ta stroj enak izdatku za mezde delavcev, ki jih je odpustil zaradi uporabe tega stroja. Za kapitalist ne kupuje tega stroja.

... zmanjšanje celotne količine dela, ki vstopa v blago, kaže, da je bistvena označba povečanje proizvodne moči dela, ne glede na to, pod kakšnimi družbenimi pogoji se proizvaja. V družbi kjer proizvajalci urejajo svojo proizvodnjo po naprej izdelanem planu, pa celo tudi v prosti blagovni proizvodnji, bi se storilnost dela brezpogojno merila s tem merilom. (Marx, »Kapital« III, str. 211.)

Če izhajamo iz tega, kar družba izdaja, je mera storilnosti dela celotna količina dela, ki gre v enoto proizvoda.

To ni v nasprotju s pokazateljem storilnosti dela, ki smo ga omenili v začetku. To je druga stran, rezultat osnovnega odnosa — s koliko živega dela se dana količina sredstev za proizvodnjo predeluje v materialni proizvod. Če z manjšo maso živega dela spravljamo v gibanje in predelujemo večjo maso sredstev za proizvodnjo — ob polnem izkoriščanju vseh zmogljivosti — tedaj pride na vsako enoto proizvoda manjša količina dela. Ta rezultat vsebuje vse metode dviga storilnosti dela.

Poglejmo malo to stvar na nekem primeru. Vzemimo meter tekstilnega blaga. Recimo, da vsebuje 10 ur potrošenega dela.